

Theun de Vries

(* 26.4.1907 - † 21.1.2005)

vlastním jménem Theunis Ulke - nizozemský básník a především romanopisec, který je oblíben u několika generací čtenářů pro své nesporné vypravěčské mistrovství a díky etickému náboji svých děl. Během okupace se aktivně účastnil odboje, ilegálně rozšiřoval nebo alespoň koncipoval protinacistické básně, články a povídky, dokud neskončil v hitlerovském koncentračním táboře. Po II. světové válce, v tzv. "romanticko-heroickém" období svého života a tvorby, cílevědomě mapoval letité úsilí lidstva o osvobození z útisku. V každé své knize stavěl do popředí lidskou svobodu, statečnost a pevnost charakteru proti diktatuře jakéhokoli nesmiřitelného fanatismu. Hrdiny jeho románů jsou silné osobnosti, často velké historické postavy (např. Hieronymus Bosch (1450-1516), Karel V. (1500-1588), Rembrandt van Rijn (1606-1669), Vincent van Gogh (1853-1890), Molière, Maupassant), jejichž život je konfrontován se základními kategoriemi mravními.

Vries ve svých románech, vyznačujících se velmi poctivým, přímo vědecky zodpovědným přístupem k líčení historických událostí (přesný historický kolorit nacházíme i v jeho dílech životopisných), se snaží dobrat podstaty, smyslu veškerého lidského konání a bytí, ať už na příkladu významných dějinných epoch, či životě umělců, pociťujících tuto otázku obzvláště palčivě. Právě tomu, jakož i svým mimořádným vypravěčským schopnostem, vděčí za čtenářskou popularitu - jak v rodném Holandsku, tak v zahraničí. Náleží k nejpřekládanějším nizozemským autorům 20. století a za své dílo byl odměněn řadou literárních cen.

Díla Theuna de Vriese

vydaná v Československu v letech 1938 - 1990

romány :	časová osa:
Rembrandt (1938)	1930
Svoboda chodí v rudém šatě (1948)	1940
Strašidlo obchádza Evropu (slovensky 1950)	1950
Bij vlky pastýři (1952)	—
Dívka s rudými vlasy (1959)	—
Pan mezi lidmi — Svatební píseň pro Svaartji (1960)	1960
Svadobná pieseň pre Svaartje (slovensky 1963)	—
Křest ohněm (1964 trilogie)	—
Kardinálske moteto (slovensky 1966)	—
Anna Caspariová (1973)	1970
Vincent v Haagu (1975)	—
Ženojed (1976)	—
Skřeti z podsvětí (1984)	1980
Haydnova hlava (1990)	1990

Rembrandt.[česky] Životopisný román holandského autora popisuje na základě dostupných materiálů poslední léta života velkého malíře

Přel. Fr. Heller. Praha, Jan Naňka 1938, počet výtisků neuveden, 316 s.

Ned.: Rembrandt, 1931.

Svoboda chodí v rudém šatě. [česky] Malebný obraz příběhu mladého, černošského umělce na ostrově Guadeloupu z doby zrušení otroctví ve francouzských koloniích (1793)

Přel. Marie Polívková. 1. vyd. Praha, Sfinx 1948, 5.000 výtisků, 269 s.

Ned.: De vrijheid gaat in 't rood gekleed, 1946.

Strašidlo obchádza Evropu. [slovensky]

Přel. Júlia Májeková. 1. vyd. Bratislava, Práca 1950, 484 s.

Ned.: Een spook waart door Europe.

Bij vlky, pastýři. [česky]

Román z babylonského starověku

Přel. Jan Hruška. Ilustrovala Hana Hrubešová-Blažková Praha, Vyšehrad 1952, 10.400 výtisků, 606 s.

Ned.: Sla de wolven, herder! 1946.

Dívka s rudými vlasy. [česky] Dramatický příběh mladé holandské studentky, která padla v boji proti německým okupantům

Přel. Olga Krijtová. 1. vyd. Praha, SNPL 1959

Ned.: Het meisje met het rode haar, 1956.

Dívka s rudými vlasy.

Přel. Olga Krijtová. 2. vyd. Praha, SNPL 1962, 17.000 výtisků, 582 s.

Pan mezi lidmi - Svatební píseň pro Swaantji. [česky]

Zápas mimořádně hudebně nadaného jedince se společností konce 19. století

Přel. Olga Krijtová. 1. vyd. Praha, SNKLHU 1960, 6.500 výtisků, 496 s. [2]

Ned.: Pan onder de mensen, 1954.

Bruilofstlied voor Swaantje, 1956.

Svadobná píseň pre Swaantje. [slovensky]

Přel. Júlia Májeková. 1. vyd. Bratislava, Slov. spisovateľ 1963, 125 s.

Ned.: Bruilofslied voor Swaantje.

Křest ohněm (trilogie). [česky]

Životopisný román dvou velikánů 19. století, Marxe a Engelse, z období revolučního roku 1848

Přel. Olga Krijtová. 1. vyd. Praha, SNPL 1964, 12.250 výtisků, 787 s. [3]

Ned.: De Vuurdoop. Een spook waart door Europa, 1948 - 54.

Kardinálske moteto [slovensky] Román o hudbě z prostředí středověké Itálie, jehož hrdinou je bývalý nizozemský nevolník a pozdější renesanční hudebník, navracející se k stáru do Nizozemí s bohatstvím nové hudby, jež touží zůstat jiným.

Přel. Júlia Májeková. 1. vyd. Bratislava, Tatran 1966, 265 s.

Ned.: Het motet voor de kardinaal.

Anna Caspariová. [česky] Další část románového cyklu "Fuga času" vypráví příběh hudebně nadané dívky ze zkrachovalé patricijské rodiny

Přel. Olga Krijtová. Praha, Svoboda 1973, 13.000 výtisků, 326 s.

Ned.: Anna Casparii of het heimwee, 1952.

Vincent v Haagu. [česky]

Životopisný román ze života malíře Vincenta van Gogha z období let 1881-1883

Přel. Blanka Pešinová. 1. vyd. Praha, Melantrich 1975, 25.000 výtisků, 178 s.

Ned.: Vincent in Den Haag, 1972.

Ženojed. [česky] Příběh Guy de Maupassanta a Marie Baškircevojové, ruské malířky a spisovatelky aristokratického původu

Přel. Olga Krijtová. 1. vyd. Praha, Lidové nakladatelství 1981, 100.000 výtisků, 252 s.

Ned.: De vrouweneter, 1976.

Skřeti z podsvětí. [česky]

Obrazně převyprávěný životopis malíře Hieronyma Bosche

Přel. Olga Krijtová. 1. vyd. Praha, Odeon 1984, 57.000 výtisků, 410 s.

Ned.: De moergrobben, 1965.

Haydnova hlava. [česky] Detektivní román se odehrává ve Vídni r.1820 a líčí znesvěcení ostatků hudebního skladatele Josefa Haydna

Přel. Olga Krijtová. Praha, Odeon 1990, 87.000 výtisků, 328 s.

Ned.: Het hoofd van Haydn, 1988.

DE VRIESOVY HISTORICKÉ ROMÁNY O MALÍŘÍCH

(Magdalena Kabelková - Úryvek z diplomové práce)

Mezi De Vriesovými historickými romány zaujímají zvláštní místo čtyři zromantizované biografie o malířích: Rembrandt (Rembrandt, 1931), Vincent v Haagu. Román z let 1881-1883 (Vincent in den Haag. Roman uit de jaren 1881-1883, 1972), vydaný původně v roce 1963 pod titulem Ziet, een mens! (Ejhle, člověk!), román Skřeti z podsvětí (Moergrobben, 1964), který se v roce 1973 objevil pod názvem Het Raadselrijk (Království plné záhad) a Torrentius. Het feest en de storm (Torrentius. Slavnost a bouře), jenž vyšel v roce 1998. Jak napovídá většina názvů, staly se předlohou literárních zpracování životy malířů Rembranta, Vincenta van Gogha, Hieronyma Bosche a Johanna van der Beecka neboli Torrentia. S výjimkou Vincenta van Gogha, po kterém se dochovalo značné množství kreseb, maleb a písemné dokumentace (velmi cenná je rozsáhlá sbírka jeho korespondence), jsou historické zdroje informací o ostatních třech umělcích jen velmi sporé. Tato skutečnost souvisí s vývojem statutu umění a osoby umělce, pravý kult osobnosti se plně rozvinul až v devatenáctém století, kdy se zájem začal soustřeďovat i na psychologii tvůrce uměleckého díla.

V případě Hieronyma Bosche se Theun de Vries kvůli nedostatku pramenů a zachovaných děl raději uchýlil k vytvoření literárního dvojníka, Melchiora Hinthama, jehož příjmení odvodil od vesnice poblíž _s-Hertogenbosche v Severním Brabantu. Volba pseudonymu pro hlavního představitele románu autorovi umožnila snadněji vyjádřit své vlastní vize a jako spisovatele, tzn. tvůrčího umělce, jej ochránila před kritikou z řad kunsthistoriků. Od volnomyšlenkářského malíře ze sedmnáctého století Torrentia dnes existuje již jen jedno kruhové zátíší, nedostatek vizuálních pramenů však De Vriesovi kompenzovaly alespoň části záznamů soudního procesu proti tomuto umělci a dochované anekdotické příběhy.

V románu Rembrandt byl spisovatel rovněž nucen řadu věcí doplnit, jelikož o malířově osobě toho není mnoho známo. Toto dílo bylo značně kritizováno, byly mu vytýkány historické nepřesnosti a nedostatečné vykreslení Rembrandtovy osobnosti. Pozdější romány o malířích si naopak vysloužily velmi příznivou kritiku. Ve svém pojetí umění a umělcovy osobnosti Theun de Vries vychází z velké části z názorů nizozemských uměleckých kritiků Justa Havelaara (1880-1930) a Alberta Plasschaerta (1874-1941), kteří se odmítavě stavěli k fundovanému, ale výhradně racionálnímu přístupu většiny tehdejších kunsthistoriků. Individualistický, citlivý pohled obou teoretiků posloužil de Vriesovi jako vzor pro vlastní osobitou, uměleckou interpretaci minulosti - romantické příběhy o svérázných, rebelských umělcích z minulosti jsou odrazem spisovatelova vlastního nitra. V každém z výše zmíněných historických biografických románů před námi autor otevírá jiné období z nizozemských dějin a vypráví pozoruhodný příběh o mimořádné, tvůrčí osobnosti z minulosti. Theun de Vries ve svých dílech vychází ze známého historického materiálu, ale vedle zpracovávání a interpretace daných skutečností současně využívá své představivosti. Díky kombinaci znalostí a talentu, propojením historicko-vědeckého přístupu s kreativitou, nám spisovatel nabízí dějiny v novém světle. Ať již jde o Melchiora Hinthama, Rembrandta, Vincenta van Gogha nebo Torrentia, všechny tyto literární postavy odpovídají de Vriesově romantické představě o umělci, která je zčásti založena na starých, známých příbězích o tvůrčích jedincích. Na druhé straně však autor do postav románových hrdinů promítá části ze své osobnosti a k tradici vytváření určitého obrazu umělce v podvědomí lidí tak připojuje i vlastní příspěvek. De Vriesovi malíři zrcadlí spisovatelovy zkušenosti a jeho pohled na svět, romány vedle vývoje hlavních protagonistů zachycují rovněž autorovo osobnostní a profesní zrání. V době vzniku Rembrandta byl De Vries příliš mladý na to, aby podal umělcův věrohodný portrét - hlavní postava a i ostatní figury jsou zobrazeny příliš všeobecně a povrchně. Také způsob vyprávění svědčí o tom, že se literát nacházel teprve na počátku své spisovatelské dráhy

V pozdějších třech románech již de Vriesovy názory dosahují ostrých kontur. Ve Skřetech z podsvětí promlouvá autorův hlas nejsilněji, ve Vincentovi v Haagu se spisovatel více soustředí na věrné zachycení historické postavy. Skřeti z podsvětí nabízejí nejnaléhavější kritiku společnosti, ve Vincentovi v Haagu De Vries kritizuje hlavně kapitalistickou společnost. Co se jazyka a zpracování tématu týče, působí Torrentius jako nejmladší román z uvedených čtyř nejmodernějším dojmem, psychologie umělce je zde podána zvláště působivě. I když každý román pojímá osud svého hrdiny pokaždé trochu jinak, jsou si zmíněná díla v mnohém ohledu podobná: všichni čtyři malíři vedou urputný boj proti nemilosrdnému okolí, jež jim do cesty klade různé překážky a snaží se potlačit jejich jedinečnost. Jsou to geniální rebelové, kacíři a vyvrženci společnosti, toužící po svobodě, spasení, ryzím, nezprofanovaném umění, lásce a spravedlnosti - hodnotách, které jsou nejdražší i samotnému autorovi. Otázky, s nimiž se v románech setkáváme, se tedy nevztahují pouze k daleké minulosti, ale apelují i na současné čtenáře.

Na závěr můžeme říci, že De Vriesovy romány mají dvojí charakter: na jedné straně nám dopřávají pohled do vzdálené, individuální, exotické minulosti, na druhé straně ale současnosti nastavují kritické zrcadlo a jsou tak vedle poutavého čtení zároveň i výzvou společnosti a prosbou za lepší svět.

Magdalena Kabelková (r.2004) :

Úryvek z diplomové práce Moergrobben: bezien tegen de achtergrond van het genre en van de overige schilderroms van Theun de Vries

Originál textu najdete na stránce <http://sweb.cz/ne-be/> v Bulletinu 2005/1 -

- nebo přímo Bulletin 2005/1 v PDF na adrese <http://sweb.cz/ne-be/2005-1.pdf>

DOMOV V DÍLE THEUNA DE VRIESE

(Olga Krijtová - Doslov k románu "Pan mezi lidmi" - r.1960)

Na krajním severu, v oné hlavaté, mořem obklopené části Nizozemí, kterou tamní obyvatelé sami nazývají "hlavou Nizozemí"; leží provincie Frísko. Provincie svérázná svým jazykem, zvyky i historií. V tomto kraji se v dubnu roku 1907 narodil Theun de Vries. Poměrně záhy odešel z domova. Studium na gymnasiu, pak práce ve veřejné knihovně a čítárně, novinářská činnost a spisovatelská dráha ho od té doby poutaly na jiných místech, ale přesto se vždy po řadě let vrací Theun de Vries domů. Vrací se sem svými nejkrásnějšími a nejvyzrálejšími díly. A tento věčný návrat - často přes hory a doly celého světa a roky a staletí celé lidské historie, kudy se autor ubírá za náměty svých prací - bývá vždycky předznamenán a doprovázen hudbou. Je to řada vzrušujících variací na jedno a též prapůvodní téma, jež nakonec vrcholí mohutnou fugou.

Vedoucí motiv, s nímž jsme se setkali v knize Pan mezi lidmi, najdeme už v spisovatelově prvotině „Kachlíky krbu“, později zahrnuté do sbírky povídek „Fríský dostavník“ (De Friese postkaets - 1935). V příběhu „Šifonér“ (Oud kabinet) poznáváme malého chlapce Wilta, který se tajně přikrade na kůr a tam oněmělý vzrušením a obdivem naslouchá, jak starý, směšný učitel - v klukovské mluvě překřtěný na Starý šifonér - hraje Bacha. Také povídka "Fokjini ctitelé" (Vrijers om Fokje) chutná a voní stejnou přírodou, stejnými city, sny a bázni jako příběh Allarda a Swaantje, jen s tím rozdílem, že Allard je mladý hudebník a Wilt z "Fríského dostavníku" budoucí malíř. Oběma chlapcům pomáhá překonat životní i uměleckou krizi vzpomínka na dětskou lásku.

V pozdějších románech z Fríska „Země macecha“ a „Kolo osudu“ (Stiefmoeder aarde - 1936, Rad der fortun - 1937), které píše již jako vyžralý spisovatel, se nám ozve ne jeden motiv rozvedený později v „Panovi mezi lidmi“. Také zde se v poslední generaci této široce zabrané rodinné kroniky narodí z hrubé a prkenné matky Antje, jež má tolik shodných rysů s Hillegienou Rosweidovou, hudebně nadaný synek Wychman. Otec, sedlák zbohatlík, koupí synovi piano a Wychman pod moudrým vedením židovského učitele cvičí a komponuje. Matku to popuzuje, otec je udiven i polichocen synovým průrazným nadáním - a v těchto místech příběh končí. Oba romány, jež na sebe přímo navazují, nám pověděly mnohé o životě ve Frísku v letech 1860 až 1914; Wychmanovy osudy a jeho další vývoj leží již mimo jejich osnovu a zůstávají nezodpovězeny na dlouhou, dlouhou dobu, než se malý Wychman obrodí v Allarda.

Theun de Vries vstupuje totiž mezitím do dalšího úseku své tvorby. Začíná jeho heroicko-romantické období. Vedoucí myšlenkou rady románů z těchto let je boj za osvobození lidstva v různých historických obdobích. Dva romány z této řady byly přeloženy do češtiny - „Svoboda chodí v rudém šatě“ (De Vrijheid gaat in 't rood gekleed - 1954) a „Bij vlky, pastýři“ (Sla de wolven, heeder - 1946) Teprve v létech padesátých se Theun de Vries vrací svým dílem znovu domů a k motivu domava - k hudbě. A teprve teď se všechny jednotlivé hlasy, které jsme tak často slyšeli v orchestru jeho románů, slijí v jedinou fugu - „Fugu času“, jak nazval sám spisovatel dosud nedokončený cyklus. První díl cyklu "Anna Casparii" (1952) je historií zanikající patricijské vrstvy ve fríském přístavním městě Waddingen (Harlingen). I hrdinka knihy, mladičká, hudebně nadaná Anna, se zrodila v tomto prostředí a prožívá své mládí v zatuchlém vzduchu zániku. Anna se chce prorvat z tohoto strnulého ovzduší, její mladý cit pro spravedlnost se bouří proti způsobu života lidí, s nimiž je společensky spjata; touží uniknout, avšak pouta společenského a rodinného svazku jsou silnější než Annina odvaha a vůle. Anně se nedostává sil k rozchodu, zachraňuje zkrachovalou rodinu a zrazuje sebe i svůj talent sňatkem s představitelem nastupujícího monopolního kapitalismu a s ním - nenáviděným kupcem její svěží krásy - opouští Frísko.

V roce 1954 vyšel druhý díl Fugy času "Pan mezi lidmi" (Pan onder de mensen). Není to přímé pokračování "Anny Casparii". Právě tak jako v hudebním útvaru fugy, kde dané téma probíhá v naprosto samostatných hlasech, jde i v de Vriesově, cyklu a naprosto nezávislé příběhy. Ani jedna z postav prvního dílu se nevyskytuje v dílu druhém. Děj se tentokrát neodehrává ve Frísku, nýbrž v sousední chudé provincii Drente, kde se v neutěšených poměrech narodí z lakotné a hrubé matky hudebně nadaný chlapec Allard. A tentokrát se motiv, tolikrát už navoděný v díle Theuna de Vriese, konečně rozezpívá. Allard, a v něm Wychman a Wilt z dřívějších prací, dosáhne svého cíle a stane se hudebníkem, třebaže se na své cestě tisíckrát poraní o lidskou bídu, obludné společenské protiklady města na konci minulého století, křiklavou nespravedlnost tehdejší společnosti i o vlastní cit.

„Svatební píseň pro Swaantje“ (Bruiloftslied voor Swaantje - 1955) vyšla v Holandsku samostatně jako tak zvané intermezzo. V českém vydání je spojena s románem "Pan mezi lidmi" nejen proto, že na něj bezprostředně navazuje, nýbrž i proto, že rozvádí a dokresluje jeho poněkud abruptní a neuspokojivý konec a dává nám pocit jistoty, že Allard Rosweide se vykřeše ze své krize a že nepodlehne ani vnitřním zmatkům, ani vnějším překážkám. Před mladým hudebníkem leží život a otevřená umělecká dráha, kterou - kdož ví - snad jednou zkříží osudy Anny Casparii.

Zatím však závěrečný akord fugy v díle Theuna de Vriese dosud nezazněl. Autor, který dal svůj talent zcela do služeb dělníkům a sociálně slabším, se po dokončení „Svatební písně pro Swaantje“ věnoval jiným, naléhavějším úkolům a pracím. Koncem roku 1959, vydal knihu reportáží a vzpomínek ze své cesty po Číně. Avšak osudy Allardů, Wychmanů a Wiltů zůstávají otevřenou kapitolou a my se s nimi ještě nepochybně setkáme, až se Theun de Vries dá znovu zvábit hudbou domova k návratu.

Olga Krijtová (r.1960)

HUDBA V DÍLE THEUNA DE VRIESE

(Olga Krijtová - Doslov ke knize "Haydnova hlava")

Jestliže nevěříme na šťastnou konstelaci hvězd, pak to muselo být šťastnou rukou a hlavně prozíravostí tehdejšího překladatele, že se čeští čtenáři seznámili s Theunem de Vriesem tak brzy. Vždyť v době, kdy František Heller začal (záhy po vydání v Nizozemí) překládat spisovatelovu románovou prvotinu Rembrandt, byl její autor, narozený v roce 1907 ve fríském Veenwouden, dosud wolkerovsky mladý, sotva čtyřiatvacetiletý, a mimo vitalistické básnické sbírky vydal do té doby pouze Fríské ságy (Friesche sagen, 1925) a několik porůznu otištěných povídek. Překladatel však už tehdy postřehl v románovém debutu příslib dalších děl, a tak se stalo, že čeští čtenáři poznali ve třicátých letech rázovitého spisovatele, s nímž se už nikdy nepřestali setkávat. Theun de Vries se za svůj nelehký, ale tím plodnější život s úspěchem pokusil snad o všechny literární žánry, ale teprve v roce 1988 vydal svůj první detektivní román, svou první "krimi", jak sám říká, "černou komedii smrti, hudby a zločinu".

Pozastavme se u těchto tří slov. Motiv smrti a hudby se táhne spisovatelovým celým dílem jako červená nit. Všudypřítomný spodní tón smrti a hudby prolíná jeho básněmi a prózami, ale zločin, to znamená vykalkulovaný, bezostyšný zločin, jehož odhalování jsme sledovali v právě dočtené detektivní historii (Haydnova hlava), jejich častým souputníkem nebýval. Alespoň ne ve své nahé podobě. Tvořival sice nejednou pozadí autorových monumentálních románových fresek, jenže to nebyl vypátratelný, definovatelný, jednotlivý zločin, spíše celková nepostižitelná zločinná atmosféra. Bývalo tomu tak především v dílech z války a okupace, ba z různých válek a bojů, do nichž jako do dobového rámce zasazoval Theun de Vries své příběhy. Takže celkem vzato není první detektivka tak "bizarním obratem v dosavadním díle", jak jednaosmdesátiletý autor tvrdil při jejím vydání. Není vlastně obratem, spíše je vyústěním a v mnohém i tematickou předehrou, anamnézou dřívějších děl. Vždyť je v ni mimo jiné popsáno zcestné zneužití rasových teorií a podhoubí budoucího fašismu, na jehož nebezpečí začal Theun de Vries upozorňovat od třicátých let, kdy dal své dílo do služeb boje proti bezpráví: za okupace se aktivně účastnil odboje, ilegálně rozšiřoval nebo aspoň koncipoval protinacistické básně, články, povídky, později skládal a zapisoval do paměti své a svých spoluvězňů v koncentračním táboře předlouhou, vzdornou báseň Smrt (De Dood, vydáno 1948) a po válce, v takzvaném romanticko-heroickém období svého života a tvorby, cílevědomě mapoval letité úsilí lidstva o osvobození z útisku. Z mnoha děl tohoto tvůrčího vzmachu máme do češtiny přeloženy romány Svoboda chodí v rudém šatě (De vrijheid gaat in 't rood gekleed, 1945, česky 1948), Bij vlky, pastýři! (Sla de wolven, herder, 1946, česky 1952), a trilogii o revolučním roce 1848 - Křest ohněm (De vuurdoop, 1948-1954, česky 1964). Svým

způsobem se k těmto literárním fikcím přimyká i pozdější román z války, klonící se poněkud k literatuře faktu: *Dívka s rudými vlasy* (*Het meisje met het rode haar*, 1956, česky 1959).

V těchto heroicko-romantických nebo dokumentárních prózách se stávalo, že hrozba zcela konkrétní smrti v kvasu bojů a revolucí Vytěsnila z děje milovanou hudbu, kterou si odpírá například hrdinka posledně jmenovaného románu, stejně jako se zřiká lásky, dokud musí se zbrani v ruce bojovat proti fašismu. Odsunuje obě až do mírových dob, jichž se nedočká . . . Také Theun de Vries se teprve v padesátých letech, po odeznění horké války, ale ještě v době války studené, vrátil od burčujících próz k tematické linii, jež je mu bytostně vlastní: k hudbě, k lásce, k domovu.

Už ve fríských povídkách z předválečného mládí, později doplněných a sebraných do sbírky *Kachlíky krby* (*De tegels van de haard*, 1941) a ještě později přetištěných pod názvem *Fríský dostavník* (*De Friese postkoets*, 1948), najdeme příběh *Starý šifonér* (*Oud kabinet*), v němž se malý chlapec Wilt tajně přikrádá na kůr a tam oněmělý vzrušením a obdivem naslouchá, jak starý, podivínský učitel, přezdívaný *Starý šifonér*, hraje Bacha. V pozdějších, skutečně vyzrálých Románech z Fríska *Země macecha* (*Stiefmoeder aarde*, 1936) a *Kolo osudu* (*Rad der fortuin*, 1937), jež jsou pohnutou rodovou ságou, se v poslední generaci z neradostného spojení hrubé a necitlivé matky Antje a sedláka zbohatlíka narodí hudebně nadaný synek Wychman, který pod moudrým vedením židovského učitele začíná hrát a komponovat. Děj těchto románů se odvíjel ve Frísku v letech 1860 až 1914, a než v něm autor mohl pokračovat, přehnal se válka a nastolila jiné úkoly a náměty. Když se pak spisovatel vrátil k přervané Tematické linii, zasedal už k jinému románovému cyklu, nazvanému *Fuga času*.

První díl *Fugy: Anna Caspariová* (*Anna Caspari*, 1952, česky 1972) je historií zanikající fríské patricijské rodiny a vlastně celé třídy, v níž vyrůstá mladička, hudebně nadaná Anna. Dívka touží uniknout z ubíjejícího prostředí, touží zpívat světu, avšak pouta třídního a rodinného svazku jsou silnější než její odvahe. Vynucený sňatek se zbohatlickým příslušníkem nové nastupující třídy, rvavé a nekulturní buržoazie, v hrdince knihy hudbu ubíjí. Prozatím. Když za dva roky vyšel druhý díl *Fugy času: Pan mezi lidmi* (*Pan onder de mensen*, 1954, česky 1960), nebyl přímým pokračováním románu o Anně. Právě tak jako v hudebním útvaru fugy, kde dané téma probíhá v naprosto samostatných hlasech, jde i v tomto cyklu o naprosto nezávislé příběhy. Děj se už neodehrává ve Frísku, nýbrž v sousední provincii Drente, kde se v neutěšených poměrech z lakotné a hrubé matky, tak podobně necitlivé Antji z *Kola osudu*, narodí hudebně nadaný chlapec Allard. Teprve v této knize se motiv tolikrát navozený v díle Theuna de Vriese skutečně rozezpívá. Allard - a v něm nepochybně i Wilt a Wychman a snad i Anna z dřívějších autorových prací - dosáhne konečně svého. I on za podpory židovského milovníka hudby a pod vedením moudrých učitelů a neodolatelně vylíčeného Čecha, houslisty Schwanka, klopýtá na vábivé cestě za hudbou, tisíckrát se zraňuje o lidskou bídu, obludné třídní protiklady města na konci devatenáctého století i o vlastní cit, ale nakonec vítězí, a to v dalším De Vriesově díle, v půvabném intermezzu: *Svatební píseň pro Swaantji* (*Bruiloftslied voor Swaantje*, 1955, česky společně s *Panem mezi lidmi*, 1960). Allard najde sebe sama, po černočerné krizi začne znovu komponovat, už ne jako začínající, nýbrž jako vyzrálý umělec. A jestliže jsme výše řekli, že v Allardovi se obrodil malý Wilt z Fríského dostavníku a Wychman z *Kola osudu*, pak Allard sám ožívá svým způsobem znovu ve zpětném toku času ve Wolfovi z dalšího hudebního románu *Theuna de Vriese, z Kardinálského moteta* (*Het motet voor de kardinaal*, 1960, slovensky 1966), jehož hrdinou je bývalý nizozemský nevolník a pozdější italský renesanční hudebník, navracející se k stáru do Nizozemí s bohatstvím nové hudby, jež touží zůstat jiným.

V dalších letech vydal Theun de Vries celou řadu knih, z jejichž stránek k nám promlouvali umělci pera a štětce. Do češtiny byla přeložena například epizoda ze života Vincenta van Gogha *Vincent v Haagu* (*Vincent in Den Haag*, 1963, česky 1975), román o Maupassantovi *Ženojed* (*De vrouweneter*, 1977, česky 1979), nebo zromantizovaný životní příběh malíře Hieronyma Bosche *Skřeti z podsvětí* (*De Moergrobben*, 1964, druhé vydání jako *Het raadselrijk*, 1973, česky 1984). Až

na samém sklonku sedmdesátých let vyšla krátká próza, podle autorových vlastních slov "politická novela", s oběma vůdčími motivy přímo v názvu: Smrt přišla s hudbou (De dood kwam met muziek, 1979). Její děj se odehrává ve Španělsku v roce 1558, kdy hudba na kytaru z podhradí probouzí v umírajícím císaři Karlu V. vědomí vlastní nicotnosti a životní prohry. Někdejší obávaný monarcha, vládce nad životem a smrtí tisíců bezbranných lidí, rekapituluje při zvuku podmanivých písní svůj život a musí dospět k názoru, že neuspěl v lásce, v pronásledování kacířů, v exploataci Nového světa, že rozséval násilí a smrt, páchal - a ve svém jméně nechal páchat - zločiny jako každý diktátor kterékoli doby, a přitom nedokázal ani tolik, co pronásledovaný, ale vnitřně svobodný kytarista, který mu hraje do svědomí.

Přehouplo se další desetiletí, začala léta osmdesátá. Theun de Vries, po právu ověřený nejprestižnějšími literárními cenami i dodatečnou nejvyšší cenou odboje, vydal mezi jiným závažné dokumentární dílo Kacíři. Čtrnáct století kacířství, lidových hnutí a soudů (Ketters, Veertien eeuwen ketterij, volksbeweging en volksgericht, 1982), v němž je pochopitelně zahrnuto i naše husitství. Znovu se také vrátil k poezii ve sbírce 77 básní (77 gedichten, 1984), jež vyšla k jeho sedmasedmdesátinám - za každý rok života sám sobě věnoval báseň. A posléze - po řadě dalších prací - vyšlo autorovo magnum opus, mohutný román z moliérovské Francie Baron (1987), přes tisíc stránek nabitých dějem, v němž se kolem Moliéra, jeho žáka a obdivovatele Boyrona a namyšleného Krále slunce točí v pestrém reji více než 130 postav uvedených pak s krátkými nacionáliemi v pečlivém aparátu knihy. Pro tento román - stejně jako pro všechna autorova díla - je typická odpovědná práce s historickými fakty, pečlivé vytváření dobového koloritu: vždyť i v jeho kriminální historii jsme se setkali s přísně rekonstruovanou realitou, s dobovými názvy a tehdejším pravopisem. A tím jsme se tedy dostali k autorovu dosud poslednímu románu, k "černé komedii smrti, hudby a zločinu", k Haydnově hlavě (Het hoofd van Haydn, 1988).

Zaujímá v ní hudba skutečně místo střední a ústřední mezi sekundanty smrti a zločinem? Skoro by se nám zdálo, že ne. Její postavení je vlastně podružné, mnohem méně významné než například v Panu mezi lidmi, jemuž hudba přímo kraluje. Stržení dějem sledujeme pátrání po doličném předmětu a vlastně ani neuvažujeme o tom, že tímto "předmětem" byla kolébka geniálních hudebních nápadů. Čteme puzeni zvědavostí, jak to dopadne, a neubráníme se rozčarování, protože - málo platné - detektivky jsou pohádkami pro dospělé a v každém z nás dosud dříme kus někdejšího dítěte, jež volalo po černobílém a přehledném rozuzlení, po odměnění dobra a nelítostném potrestání zla. Jenže život není pohádka a přčetní mocní tohoto světa mívali také moc ututlat z takzvaných vyšších zájmů zločiny, jako by se byly nikdy nestaly. A právě ve chvíli, kdy naše neuspokojení při četbě dosahuje vrcholu, dá autor konečně vstoupit do děje hudbě. A je to triumfální nástup. Sál zemských stavů ve Vídni je té hudby plný až ke stropu a honosnému ostění. Stejně tak ji budou plné další sály a menší síně, ba možná jen pokoje, kam se směstnají čtyři členové kvarteta. Hudba je konečným vyzněním a korunou děje, hudba dává absolutní rozhršení zklamanému policistovi, který zase bude poctivě a neokázale šlapat ulici v honbě za málo pozoruhodnými přečiny, vzdáleny proradnému světu velkých, kam nepatří.

Bez ohledu na pietu, bez ohledu na bezpráví a příkoří mu nakonec musí být jedno, kde spočívá pravá lebka velikého skladatele. Vždyť kolik kostí velkých a malých lidí už zpráchnivělo a kolik jich ještě zpráchniví beze jména všude po světě. Kolik jich zmizelo v hromadných hrobech, na haldách a v drtírnách koncentračních táborů, jejichž vize se v románu mihne jenom v náznaku při velkohubém chvástání hlasatelů čisté rasy, Petera a Rosenbauma a jejich kumpánů. Zetlely geniální mozkovnice stejně jako miliardy "obyčejných" lebek, ale myšlenky a nápady, které se v nich zrodily, přežijí - pokud za něco stály - do dalších a dalších generací a nerozpadnou se vniveč, stejně jako nepřestane znít hudba. Hudba, ta velká utěšitelka, osa a svorník, ústřední konstanta, a to ne mezi smrtí a zločinem ve výše zmíněné trojici, spíš mezi zrozením a smrtí, mezi dvěma stalými póly jednoho každého života, mezi dvěma póly, jež vévodí i de Vriesovu dílu.